

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/ Issue 13 (Aralık/ December 2023), s. 1075-1088.
Geliş Tarihi-Received: 29.11.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 26.12.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1397565

Kazak Türklerinin Geleneksel Folklor Türleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi

A Classification Essay on Traditional Folklore Genres of Kazakh Turks

Selma ADAY*

Öz

Kazak Türklerinin uzun süre bozkır yaşamını sürdürmesi onların sözlü kültürünün geleneğini zenginleştirmiştir. Başlangıçta Kazak sözlü edebî ürünlerinin türlere ayrılması Rus araştırmacılar tarafından yanlış bir şekilde yapılmasına rağmen 1980 sonrasında daha gerçekçi tür sınıflandırmaları yapılabilmektedir. Bugüne kadar Kazak folklor ürünleri üzerine çeşitli tasnif çalışmaları yapılsa da herkesin üzerinde anlaşıldığı bir tür tasnifi henüz yapılamamıştır. Geniş bozkır kültürünün yaşandığı Kazakeli coğrafyasında törensel kutlamalar, hayatın geçiş dönemlerine ve mevsimlere bağlı olarak kutlanmaktadır. Bu çalışmada Kazak Türklerinin geleneksel folklor örnekleri günlük hayattaki ve hayatın geçiş dönemlerindeki fonksiyonlarına göre sınıflandırılmıştır. Kazak folklorunda anonim, halk diliyle icra edilen hayatın geçiş dönemlerini, inanışları ve geleneksel yaşamı anlatan şiirlere “turmus salt jırlar/ gelenek görenekle ilgili şiirler” adı verilmektedir. Bu şiir örnekleri; meslek ve uğraşlarla ilgili, hayatın geçiş dönemleriyle ilgili, inançlarla ilgili şiirler şeklinde tasnif edilmiştir. Halkın hayatında önemli rol oynayan halk şiiri örnekleri toplumsal yapıyı, çocuğa değerlerin aktarılması, ev içindeki hayatın nasıl algılandığını, ölüm karşısında takınılması gereken davranışı, inançları kendine has anlamlarla ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kazak folklor türleri, mevsimlik folklor, aile folkloru, büyüsel folklor.

Abstract

The fact that Kazakh Turks continued to live in the steppe for a long time enriched the tradition of their oral culture. Although Russian researchers initially did the division of Kazakh oral literacy Works into genres in a biased manner, more realistic genre classification could be made after 1980. Although various classification studies have been carried out on Kazakh folklore products up to the present, a genre classification that everyone agrees on has not been done yet. In Kazakeli geography, where a wide steppe culture is experienced ceremonial celebrations are celebrated depending on transition periods of life and seasons. In this study, traditional folklore examples of Kazakh Turks are classified according to their functions in daily life and transition periods of life. In Kazakh folklore, poems that are anonymous and in folk language, describing the transition periods of life, beliefs and traditional life are called turmus salt jırs/ poems about traditions and customs. These poetry examples are classified as poems about professions and occupations, poems about transition periods of life, and poems about beliefs. Examples of folk poetry, which play an important role in people's lives, reveal the social structure, the transmission of values to children, how life in the home is

* Öğr. Gör. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, TÖMER, e-posta: selmaatay@windowlive.com, ORCID: 0000-0003-3212-5468.

perceived, the behaviour and beliefs to be adopted in the face of death, with their own meanings.

Keywords: Kazakh folklore genres, seasonal folklore, family folklore, magical folklore.

Giriş

Kazak folklor tarihî “Devrimden önce Kazak folkloru, Devrimden sonra Kazak folkloru ve Bağımsızlık sonrası Kazak folkloru” olarak 3’e ayrılmaktadır. Devrim öncesi dönemde folklor malzemelerinin ağırlıklı olarak tür ayrımı yapılmadan derlenmeye çalışıldığı söylenebilir. Devrimden sonra ise toplumsal değişmeler ışığında folklor derleme çalışmalarına hız verilmiş, derlenen malzemeler Rus diline tercüme edilmiştir (Jüsipov, 2007, s. 14-25). Kazak folkloru çalışmaları öncelikle Rus bilim adamları tarafından başlatılmış ardından da Rus mekteplerinde yetişen Kazak folklorcular tarafından devam ettirilmiştir. Radlof, Potanin, Şokan Velihanov, Abay Kunanbayev, Divayev gibi önemli bilim adamları destan metinleri başta olmak üzere Kazak sözlü edebiyatı alanındaki atasözü ve deyim, hikâye, masal, türkü ve mitoloji türlerinde derlemeler gerçekleştirmişlerdir. Devrim sonrasında Marksist felsefenin de etkisiyle geçmiş yaşantıyı, dinî değerleri yansıtan bütün eserler yok sayılmış, halkla arasına sansür koyulmuştur. Kazak topraklarının Rus hâkimiyetine girmesi sonrası folklorun içeriğinde ve şiir türlerinde değişimler de ortaya çıkmıştır.

Kazak folkloru denilince ilk akla sözlü kültür örnekleri gelir. Kazakistan’ın uzun süre göçebe yaşam sürmesi onların sözlü kültür geleneğini zenginleştirmiştir. Yerleşik hayata geçiş aşamasının geç olması yazılı kültür geleneğinin gelişmesini ötelirken sözlü geleneği ilerletmiştir. Akınlar derledikleri masalları direkt aktarmayıp yeniden düzenleyip destan ve şiir(jır) şeklinde yayınlamışlardır.

Kazak sözlü edebî ürünlerinin türlere ayrılma konusu Sovyet hükümetinin ilk yıllarına Haleb Dosmuhammedov, Ahmet Baytursinov, Saken Seyfullin, Muhtar Avezov tarafından gerçekleştirilmiş bunu 1958 yılında Malik Ğabdullin’in “Kazak Halk Edebiyatı” adlı kitabındaki tasnif takip etmiştir. Rus ve Avrupalı folklorcular tarafından yapılan incelemeler ise Rus ve Avrupa folklorundaki mevcut türler üzerinden yapılmış, Kazak folkloruna has türler dikkate alınmamıştır. 1980 yılların sonuna doğru Rahmankul Berdibay, Şakir İbrayev’in çalışmaları bu eksiklikleri ortadan kaldırmıştır (Koç, 2007, s. 48).

Türk dünyası; Türkçenin lehçe ve şivelerini konuşan çok geniş bir coğrafyada yaşayan, kadim bir tarihî geçmişe sahip benzer sözlü ve yazılı kültür metinleri yaratan, Türk milletinin tamamını kapsayan coğrafi ve kültürel bir kavramdır. Türk dünyasına mensup Türk soylu toplulukların çok geniş bir mekânda yer almaları, tarihî ve siyasi olarak çeşitli merhalelerden geçmeleri gibi nedenlerle birbirine yakın edebî ürünler çeşitli şekillerde tanımlanmakta ve sınıflandırılmaktadır.

Bilimin hangi dalı olursa olsun her şey belirli bir düzen çerçevesinde incelenmektedir. Yani sınıflandırma, incelemenin önemli bir koşuludur. Bir araya getirilen halk edebiyatı ürünleri de yapısına ve diğer özelliklerine göre gruplara ayrılmaktadır. Bunlar uygulamalı ve bilimsel sınıflandırmalardır. Folklor ürünlerini sınıflandırma farklı amaçlar doğrultusunda yapılabilmektedir (Kaskabasov, 2014, s. 41).

Muhtar Avezov, Kazak folklorunu aşağıdaki şekilde sınıflandırmaktadır;

1. Sözlü folklor ürünleri: Dügün türküleri (jar-jar, betaşar, sinsuv); Lirik türküler (joktav, koştasuv, estirtuv), 2. Peri masalları, efsaneler, atasözleri, bilmece, 3. Kahramanlık destanları, 4. Lirik destanlar (Kozı Körpeş ve Bayan Suluv, Kız Jibek, Ayman Şolpan), 5. Tarihî şiirler, 6. Aytıs türküleri (Avezov, 2014, s. 19-20)

Ülkenin yaşam tarzı ve geleneklerine, çeşitli inançlarına dayalı olarak ortaya çıkan olay örgüsü bulunmayan hacimce küçük şiirlere, Turmus salt jırlar “Yaşam tarzı jırları” denmektedir. Bu folklor türleri içerik ve temalarına göre şu şekilde sınıflandırılmaktadır: 1. Çobanlık jırları, 2. Dinî geleneklere göre yaratılan jırlar (jarapazan, badik, vd.), 3. Dügün jırları (sınsuv, jar-jar, jubatuv, betaşar, vd.), 4. Ulus jırları, 5. Bebek jırları, 6. Cenaze jırları (estirtuv, koştasuv, joktav) (Konıratbayev, 1991, s. 44)

Ali Abbas Çınar, Kazak folklor araştırmalarının dönemlerini Kazak halk edebiyatı araştırmalarını dikkate alarak şu şekilde 4 ana gruba ayırmıştır: 1. Derlemeci evre, 2. Kapalı evre, 3. Analizci evre, 4. Sentezci evre. Bu evreleri de ülkede oluşan toplumsal değişimle ilişkilendirmiştir. Halk edebiyatına yönelik çalışmaları da toplumsal yapıdaki değişime göre; Hanlık Dönemi, Sovyetler Dönemi ve Bağımsızlık Dönemi olmak üzere 3’e ayırmıştır. Derlemeci evreyi Hanlık Dönemi ile Kapalı ve Analizci evreyi Sovyetler Dönemi ile Sentezci evreyi ise Bağımsızlık Dönemi ile eşleştirmekle birlikte bu sınıflandırmada yer alan alt bölümlerin de birbirinden kesin çizgilerle ayrılamayacağını belirtir (Çınar, 2006, s. 7-8).

Ferhat Tamir, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü tarafından hazırlanan *Türk Dünyası El Kitabı Dördüncü Cilt Edebiyat (Türkiye Dışı Türk Edebiyatları)* adlı çalışmada Kazak Türklerinin edebiyatını 3 devreye ayırır:

1. 15. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın sonuna kadarki sözlü halk edebiyatının hâkim olduğu devir.

2. 20. yüzyılın başlarındaki edebiyat (1900–1924). Bu devreye “Millî Uyanış Devri” de denir.

3. Sovyet Devri (1924–1991). Sovyet ideolojisine uygun sınıf menfaati ve çatışmalarını esas alan edebî eserlerin verildiği dönemdir. 1991’deki bağımsızlıktan sonra Kazaklar arasında kendi hayatlarını aksettiren yeni bir edebiyat dönemi başlamıştır. Yazar aynı çalışmasında sözlü edebiyat örnekleri başlığı altında şu şekilde bir tasnif yapmıştır; 1. Ertegiler (a. Kıyal-Gajayıp Ertegiler, b) Turmus-Salt Ertegiler ve Hayvannattar Tuvralı Ertegiler) c. Şınsıl Ertegiler, efsaneleri tasnif etmiştir. Diğer tasnifler şu şekildedir: 2. Anız-Angimeler (Menkıbe, efsaneler) 3. Makal Matelder (Atasözleri), 4. Jumbaktar (Bilmeceler) 5. Şeşendik Sözlər, 6. Adet Gurıpkı Baylanıstı Tuvgan Ölen-Jırlar (Şildehane ölenleri, Toy Bastar, Car Car, Şınsuv, Bet Açar, Kostasuv, Joktav, 7. Jarapazan, 8. Navrız Jırı, 9. Besik Jırı, 10. Aytıslar (a. Badik aytısı, b. Janavarlar men Adamnın Aytısı, c. Ölü men Tirinin Aytısı, ç. Jumbak Aytısı, d. Salt aytıslar (Kız ben Jigit aytısı, Akındar Aytısı) (Tamir, 199, s. 424-430).

Kazak folklor çalışmalarında mensur ve manzum türler üzerine son yıllarda değerli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bilim adamları tarafından farklı tasnif denemeleri ortaya konmuştur. Bu denemeler neticesinde herkesin üzerinde anlaşıtı herhangi bir tür tasnifi henüz ortaya konulamamıştır. Her araştırmacının folklor türlerine kendi açısından bakması ve farklı şekillerde tanımlaması tasnif işini biraz daha karmaşık hâle getirmiştir. Örneğin eski anlatıların tanımı ve tasnifi hususunda Rahmankul Berdibayev “eski destan” (köne epos) terimini kullanırken Seyit Kaskabasov “kahramanlık masalı” (batırlık ertegi) terimini kullanmaktadır. Genetik bağları olan ve belirli noktalarda birbiriyle kesişen folklor ürünlerini kesin çizgilerle ayırmak elbette kolay değildir (Nerkiz, 2021, s. 368). Hiç kuşkusuz bu tür yanlış değerlendirmeler, halk edebiyatı metinlerinin bağlamından uzak düşünülmesiyle alakalıdır. İncelenen metinlerin icra şekilleri; anlatıcı, dinleyici ve işlev özellikleri dikkate alınmadan yapılacak değerlendirmeler sağlıklı sonuçlar ortaya koyulmasının önüne engel çıkartmaktadır.

Kazak Millî Akademisi bünyesinde bulunan M. Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü tarafından hazırlanan editörlüğünü ve yazarlığını Seyit Kaskabasov'un yaptığı *Kazak Edebiyatı Tarihi* adlı 10 ciltlik çalışmanın 1. cildi *Kazak Folklorunu Tarihi* adını taşımaktadır. Bu çalışmada folklor türleri şu şekilde ele alınmıştır:

1. Bölüm: İlk Çağlardaki Manevi Medeniyet a) İş Folkloru (Derleyicilik ve avcılıkla ilgili folklor, Hayvancılıkla ilgili folklor, Tarımla ilgili folklor) b) Geleneksel Folklor (Mevsimlik geleneksel folklor, Aile folkloru, Sihirle ilgili folklor) c) Eski Folklor (Mit, Hikâye, Etimolojik masallar, Hayal-düş masalları, Bilmece)

2. Bölüm: Orta Yüzyıllardaki Folklor a) Türk Yazı Anıtlarındaki Folklor (Türk Kağanlığı dönemindeki folklor, Oğuz Kıpçak devrindeki folklor, Altın Ordu dönemindeki folklor) b) Kazak Hanlığı Dönemi Folkloru (Hayvanlarla ilgili folklor, Kahramanlık masallarıyla ilgili folklor, Kahramanlık destanları, Aşk destanları, Efsaneler, Hikâye külliyyatı, Vecize sözler, Tarihî destanlar, Atasözleri, Deyimler)

3. Bölüm: Son Dönem Folkloru a) XVIII-XIX. yüzyıllardaki folklor (Kısa masallar, Hiciv hikâyeleri, Efsaneler, Tarihî destan ve türküler, Atışmalar, Lirik şiirler) b) XX. yüzyıldaki folklor (1916 özgürlük direnişiyle ilgili folklor, İşçi folkloru, Şiir, Bilmece, Atasözleri ile deyimler, Hikâyeler) (Kenzhalin ve Yıldırım, 2009, s. 82)

Bu çalışmada zengin sözlü geleneğe sahip Kazak Türklerinin geleneksel folklor ürünleri, Kazak Folklorunun Tarihi adlı çalışmadaki tasnif dikkate alınarak icra zamanlarına ve hayatın geçiş dönemlerindeki önem ve işlevine göre sınıflandırılmıştır.

1. Geleneksel Folklor

Kazak Türkleri hayatın geçiş dönemlerinde olduğu gibi sosyal hayatlarında da hayatlarının merkezine kutlamaları ve bayramları yerleştirirler. Geniş bir mekânda yaşayan Kazak halkı, törenlerinin icrasına zamansal bir sınırlama getirerek yılın belirli zamanlarında mevsimlik kutlamalar gerçekleştirirler. Yılın herhangi bir zamanına bağlı olduğu için bu bayram dönemlerinde icra edilen geleneklerin muhtevası değişir. Bu bayramları zamanına göre bahar, yaz, güz ve kış bayramları; başlığına göre de hayvancılık, çiftçilik bayramları ve dinî bayramlar olarak gruplandırmak mümkündür (Kıyabayev vd., 2008, s. 62).

Kazak folklorunda anonim, halk ağzıyla icra edilen, hayatın geçiş dönemlerini, inanışları ve geleneksel yaşamı konu edinen şiir türlerine "turmus-salt cırlar" adı verilir. Kazak toplumunun gelenek göreneklerini konu alan folklor ürünleri, konularına ve içeriklerine göre; a) *Baktaşılık jırları* (Dört tülük mal hakkında), b) *Dini adet-ğuruptar tuvdığan jırlar* (Jarapazan, badık), c) *Üylenüv jırları* (toy bastar, jar-jar, sinsuv, jubatuv, betaşar), d) *Ulıs jırları*, e) *Böbek jırlar*, f) *Janalazav jırları* şeklinde sınıflandırılabilir (Konıratbayev, 1991, s. 44).

1.1. Baktaşılık Jırları/ Hayvan Bakıcılığı ile İlgili Şiirler

Bozkır kültürünün temel geçim kaynağı hayvancılık olduğu için Kazaklarda dört tülük mal (sığır, koyun, deve, at) hayatın idamesinde büyük rol oynar. Evlilik törenleri içerisinde kalın mal olarak ödenmesi gereken paranın at, deve üzerinden hesaplanması da Kazak toplumunun avcı çoban toplumun bakiyesi olduğunun göstergesidir. Çocuklara, kuzu yaşı (10 yaş), koyun yaşı (15-25 arası) yıllık yaşı (25-45 yaş arası) şeklinde adlandırılmalarda bulunulması, hayvancılık kültürünün hayatın her dönüm noktasındaki önemini gösterir. Dört temel hayvanın geleneğe bir piri olduğuna inanılır. Halk arasında Çoban Ata koyunun, Zengi Baba sığırın, Şekşek Ata keçinin, Oysıl Kara devenin, Kambar Ata da atın piri. Bu pirlerin hayvanları, aç kurtlardan, soğuktan, kıştan, aç kalmaktan

koruduğuna inanılır. Dört tülük mal hakkındaki şiirlerin özü bu nedenle dua türündedir. Kazak halkı yılının etini, devenin gücünü, sığırın sütünü şiirlerinde övmektedir (İslamjanulı, 1996, s. 50).

Şarvanın bir tülük piri-Şopan	Çiftçinin bir piri Şopan
Keltirmey küv, pir ata, koyğa topan!	Getirmeden koyuna kov tufanı Pir Ata
Koydı andığan pelenin beri kurıp,	Koyunu bekleyen belanın hepsini yoK edip
Bıkbırt diyip, üni öşsin kaskır apan	Dağıtıp, sesi kesilsin kurt belasının,
Atın jakısı Tenirim,	Adın güzel Tanrım
Men bir tilek tileyimin.	Ben bir dilek dileyeyim

(Sadırbayulı, 2020, s. 59)

1.2. Geleneksel Mevsimlik Folklor

1.2.1. Nevruz: İnsanların yaşadıkları coğrafya ve iklim şartları onun sosyoekonomik yaşantısını şekillendirir. Avcı- çoban toplumu için kışın bitmesi ve hayvan sürülerinin bozkırlara çıkma zamanı törenlerle kutlanır. Yeni yılın bereketli geçmesi için ziyafetler eşliğinde kutlanan Nevruz, Türk kültüründe dinî ve kültürel göndermeler bulunan bir bayramdır. Kazakistan'da Navrız şiirlerine *Ulus Jırları* da denilmektedir. Kazaklar arasında dört toy türünden birisi de nevruzdur. Kazakistan'da Nevruz Bayramı'nda, 22 Mart günü resmî tatil olup 300-500 kişinin görev aldığı kalabalık ve geniş sofralarda binlerce kişinin ağırlandığı çadırlarda kutlamalar yapılır. Kazak Türkleri, 21 Mart gecesine "Hızır Gecesi" adını verirler. İyiliğin ve güneş ışığının sembolü olan yaşlı kılığındaki "Hızır Baba"nın o gece evleri dolaşıp kut ve bereket dağıttığına inanılır. Kazak kültüründe nevruz yurdun canlanması, çevrenin ağaçlandırılması, yeşillendirilmesi, su pınarlarının temizlenip geleceğe umutla bakılması demektir. Ulus günü her evde, yedi çeşit malzemeden (buğday, darı, pirinç, et, tuz, süt, su) Nevruz Köje pişirilir. İçerisinde yedi çeşit yiyecek bulunan bu çorbaya kışın hazırlanan kazı, sucuk gibi yiyecekler de eklenerek konaklara ikram edilir.

Nevruz Bayramı öncesi evler temizlenir, evlerin boya ve badanası yapılır ve evler kandillerle aydınlatılır. Böylece aydınlık ve temiz eve girdiğinde kut ve bereket getireceğine inanılan Hızır Baba'nın girdiği evlerin hane halkını da hastalık ve çeşitli afetlerden koruyacağına inanılır. Nevruz günü, nevruz batası verme geleneği vardır. Nevruz batası örneği şu şekildedir:

Bakıttı as bersin!	Bahtlı aş versin!
Ulıstın ulı küninde,	Ulusun ulu gününde,
Ulın onga konsın!	Oğlun onsun!
Kızın kırğa konsın!	Kızın kısmetini bulsun!
Kıruvar malın öriske tolsın!	Otlaklar hayvanlarla dolsun!
Dävletindi asırsın,	Zenginliğin artsın,

Navrızda beriletilen bata

Ulus on bolsın
Ak mal bolsın
Kayda barsan jol bolsın!
Jasın kuttı bolsın!
Ömir jasın uzak bolsın!
Tört tülük aktı bolsın!

Nevruzda verilen dua

Ulusun sağlam olsun
Ak mal olsun
Nereye varsan, yol olsun!
Yaşın kutlu olsun!
Ömür yaşın uzak olsun!
Dört tülük aktı olsun!

Ulıs bereke bersin
Pale-jala jerge ensin!

Ulusa mutluluk versin
İftira-kötülük yere insin!

Bakıttı as bersin,
Ulıstın ulı küinde,
Ulın onga konsın
Kızın kırğa konsun
Davletin artsın
Duşpanın basılsın
Menin bergen bul batam
Ulıs künge saktap jürgen sür batam!

Bahtlı aş versin
Ulusun ulu gününde
Oğlun zenginliğe konsun
Kızın kıra konsun
Devletin artsın
Düşmanın basılsın
Benim verdiğim bu duam
Ulu güne ait devam eden sonsuz
duam!

(Alimkulov ve Abdiramanov, 1994, s. 115)

1.2.2. Jarapazan: Jarapazan, Ramazan yani oruç ayında söylenen cırlardandır. (Ğabdullin, 1996, s. 68) Köy köy, kapı kapı dolaşarak “jarapazan” söyleyen kişiye “jarapazanşı” denir. Ramazan ayı boyunca büyük jarapazan aytuvşular (söyleyenler) jarapazan söyleyerek zenginlerden bahşiş olarak deve alırken küçük jarapazan aytuvşular, ev sahiplerinden bahşiş ya da oruçlarını açmak için yemekler alırlar (Konıratbayev, 1991, s. 60). Jarapazana şu örneği verebiliriz:

Üyiñ-üyiñ üy eken,
Üydiñ işi şiy eken,
Saba körki biye eken,
Sandıq körki tüye eken.
Sırtın sırmen sırlatqan,
İşin bormen borlatqan,
Qarağay nayza qaptağan,
Basına temir saptağan,
Bulbul qusın sayratqan,
Beldewge bedew baylatqan.
Qaysıbir baydıñ üyi eken!

Evin evin ev imiş,
Evin içi hasır imiş,
Kırba görkü kısrak imiş,
Sandık görkü deve imiş.
Dışını sırla sırlatmış,
İçini borla borlatmış,
Karaçam [saplı] mızrak kaplamış,
Tepesine demir saplamış,
Bülbül kuşunu şakratmış,
Bel bağına Arap atı bağlatmış.
Acaba hangi bayın evi imiş!

(Özdemir, 2015, s. 135)

Jarapazan şiiri 11 heceli kara ölen ritmiyle (ölçüsüyle) söylenir. Jarapazan söyleyicisi tek bir dördlükten sonra nakarat bölümü olarak söylenen “Bay Muhammet ümmetine jarapazan, orazan kabul olsun can” diye dileğini tekrarlayıp söyler. Jarapazan söylenen evde inanç gereği mutlaka dua da edilir (Alimkulov ve Abdiramanov, 1994, s. 117).

Jarapazan Ölenderi
Assalavmağaleyküm, aktan keldik
Kün şığıp, ayı tuvğan jaktan keldik
Biz aytsak jarapazan adet ğurup
Payğambar jolın kuvıp atka mindik

Ramazan Şiirleri
Essalamüaleyküm Haktan geldik
Gün çıkıp ay doğan zamandan geldik
Biz söylesek Jarapazan adet gelenek
Peygamber yoluna düşüp ata bindik

Körkli Muhammet ümbetine jarapazan
Orazan kabul bolsın ustağan can
Aytamız jarapazan elinizge
Baylanız parşa oramal belimizge

Görkli Muhammet ümmetine jarapazan
Orucun kabul olsun oruçlu can
Söyleyelim jarapazan elinize
Bağlayınız parça mendil belinize

(Alimkulov ve Abdiramanov, 1994, s. 117)

1.2.3. Kıymız Murundık (Yaz Toyu)

Mayıs ayının onuyla başlayıp ay sonuna kadar devam eden büyük toydur. “Ölü razı bolmay, tiri bayımaydı (Ölü razı olmaz, diri zenginleşemez) atasözünde olduğu gibi bu toylarda geçmiş ölümlere dualar edilip kurbanlar kesilir. Bu törende, yer ananın, yüce dağın, akan suyun, esen yelin, uçan kuşun, yürüyen yabancı hayvanların, yeşil çayırın, dört tülük malın evliyasına dua edilip güneşe eğilip selam verildikten sonra yeşil çayıra kıymız damlatıp kansız kurban verme ritüeli gerçekleştirilir (Alimkulov ve Abdirahmanov, 1994, s. 80).

1.2.4. Saban Toy

Geceyle gündüzün eşit olduğu gecenin güz ayında 21 Eylül’de kutlanan ulusal bir bayramdır. Hayvanların etlerinin yazdaki gibi sıkı olsun diye çobanlar ve tarımla uğraşan kişiler tarafından düzenlenen toydur (Alimkulov ve Abdirahmanov, 1994, s. 81).

2. Geleneksel Aile Folkloru

2.1. Çocuk Folkloru

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplanmaya başlanan Kazak çocuk folklorunun örnekleri XX. yüzyılın ortasında sistemli araştırma yapılabilecek birikime ulaştı. Farklı yıllarda yayınlanan “Kazak Çocuk Şiiri Antolojisi” (1977), “Kazak Çocuk Edebiyatı Antolojisi” (1980), “Evimiz Ortak, Türkümüz Ortak” (1980), “Yalan şiirler” (1980), “Kavurga” (1983), “Deve, Deve, Develer” (1985), “Asil Söz” (1986) gibi eserler, Kazak çocuk folkloru ile ilgili önemli eserlerdir. Nussipkhan tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde Kazak çocuk folkloru üzerine yapılan çalışmalar Kazakistan’da ve Türkiye’de Kazak çocuk folkloru üzerine yapılan çalışmalar başlıkları altında sistematik olarak verilmiştir (Nussipkhan, 2021, s. 6-26). Kazakistan bağımsız olduktan sonra da millî oyunların çocuk eğitimindeki önemine büyük değer verilmiş ve bazı eserler yayınlanmıştır. “Manevi Avuz” adlı çalışmada çocuk folkloru ayrı incelenmiş ve oyun folklorunun önemine değinilmiştir (Mamıjanov, 2011, s. 27). Ninni, tekerleme, bilmece, atasözleri, masal, efsane ve kahramanlık şiirleri çocuk folklorunun türlerindedir. Kazak folklorunda gençler tarafından oynan oyunlardan biri de Tenge Aluv (Bozukpara Alma Oyunu) adlı oyundur. Oyun şu şekilde oynanır: Oyun düz bir alanda gençler tarafından oynanır. Beyaz keçe ya da kırmızı kadife kumaşın içine 15-20-50 tenge bozuk paralar konur. Amaç at üstünden bu nesnelere almaktır.

Oyuncuların güçlü kuvvetli atlara binip 30-40 metre uzunluğundaki bir alandan at üstünden yerdeki bozuk paraların bulunduğu kâseyi alması gerekir. Parayı at üstünde alan adam paranın sahibi olur. Kumaşa sarılı paraları onun gibi daha küçük şeyleri at üstünden eğilerek alan adam jenimpaz (galip) kabul edilir ve ödül alır. Oyuncuların belli bir sayısı yoktur. Herkes kendi atıyla bu yarışmaya katılır. Birinci yarışmacı yere konulan para kesesini alınca ikinci kişi için de aynı yere başka bir kese konur. Oyunda uysal ağır başlı atlar kullanılır (Alimkulov ve Abdirahmanov, 1994 s. 188).

2.1.1. Beşik Jırı/Ninniler: Kazak ninnilerinin örnekleri ilk olarak 19. yüzyılın sonlarında A. Divayev tarafından toplanmış ve 20. yüzyılın başlarında basılmaya başlanmıştır. Erdal Aydoğmuş “Kazak Ninnilerinden Örnekler” (2020) adlı makalesinde ninnileri konularına göre 10 başlık altında şu şekilde sınıflandırmıştır: 1. Sevgi ve ilgi ifade eden ninniler, 2. Geleceğe yönelik hayal, dilek ve temennileri ifade eden ninniler, 3. Akrabalık ilişkilerini konu alan ninniler, 4. Ayrılık ve gurbeti konu edinen ninniler, 5. Hayvanları ele alan ninniler, 6. Dua, dilek ve temennilerin yer aldığı ninniler, 7. Maddi

duruma değinen ninniler, 8. Özlem ve teselli belirten ninniler, 9. Fiziki görünüş ile dilek ve temenni ifade eden ninniler, 10. Öğüt Veren/Öğüt Niteliğindeki Ninniler.

Dua, dilek ve temenni konulu ninni örneği

Ak sütümdü emirenip,
Omırauvımnan bereyin.
Arğımakka mingizip,
Han kızın alıp bereyin.
Tapıl basıp jürgende,
Ömiriñdi tileyin!
Jılama böpem, jılama,
Ana sütin aqta dep,
Batamdı tağı bereyin.
Jigit bolıp öskende,
Qızığıñdı köreyin.

(İslamjanulı, 1996, s. 30)

Ak sütümü imrenerek,
Göğsümden vereyim.
Küheylana bindirip,
Han kızını alayım.
Sarsak sarsak yürüdüğünde,
Uzun ömür dileyeyim!
Ağlama bebem, ağlama,
Ana sütünün hakkını ver diye,
Hayır duamı yine vereyim.
Büyüyüp delikanlı olduğunda,
Hünerini göreyim.

(Aydoğmuş, 2020, s. 95)

2.1.2. Şildelik: Yeni doğan çocuğun hürmetine düzenlenen toylara şildehane toyları adı verilir. Şildehane sofrası kurulduktan sonra, köyün ileri gelenleri ayrılmadan önce ev sahibi aksakaldan dua/bata etmesini ister. Bu, çocuk adına büyükler tarafından söylenen ilk dua ve temennidir. Çocuk jırları mahiyetindeki örnek şu şekildedir:

Sarı tisti bolsın
Ak şaştı bolsın
Ömiri uzun bolsın
Vayımı az bolsın

Sarı dişli olsun
Ak saçlı olsun
Ömrü uzun olsun
Kaygısı az olsun

(Kiyrabayev vd., 2008, s. 115)

2.1.3. Tusavkesüv/ Köstek Kesme: Kazaklar arasında oldukça yaygın olan ve etnografik izler barındıran geleneksel şiir türlerinden biridir (Kiyrabayev vd., 2008, s. 116). Emeklemeye çalışan bebek 9- 11 aylıkken hemen yürümeye başlamadan önce ayakta durdurulur. Bebek yürümeye başladığı anda anne babası “Çocuğum çabuk yürüyüp gitsin” diye “Tusavkeser” toyunu yapar. Halk düşüncesine göre, tusavı kesilmeyen çocuk aksak olur. Tusav keser(köstek kesme) toyu da sünnet toyu gibi her bir Kazak ailesinde zorunlu şekilde yapılması gereken geleneklerden biridir. Tusavkesüv jırına örnek vermek gerekirse;

Tey, tey, balam, tey, balam
Jüre koyşı jay balam
Karıs, süyem kaz bastın
Kadamınan aynaldım..

Tay, tay, balam, tay balam
Yürüyüver yavaşça balam
Karış karış yürümeye başladın
Adımlarını sevdiğim

(Kiyrabayev vd., 2008, s. 117)

2.2. Evlenme Folkloru

Kazak folkloru denilince akla gelen ilk konulardan olan “Üylenüv Ğurup Folkloru” geçmişten günümüze millî kimliğin devamını sağlamda işlev üstlenen önemli bir gelenektir. *Kazak Edebiyatının Tarihi* adlı çalışmada evlenme geleneklerini 3 ana dönemde ele alınmıştır. Bunlarda ilki “guda tösüv/ dünürcü olma” dönemi, ikincisi “kız uzatuv toyu/ gelin çıkarma”, üçüncüsü de “kelin tösirüv/ gelin alma” şeklindedir. Düğünlerin hemen hemen her aşamasında söylenen düğün türkülerine Kazaklarda *Üylenüv Jırları* denilmektedir. Kız isteme töreninde dünürcünün söyleyeceği sözlere şu örnek verilebilir:

Eldestirmek elşiden	Arabulmak elçiden
Javlastırmak javşıdan	Anlaştırmak elçiden
Kuska salgan anşımın	Kuşa nişan alan avcıyım
Sizde kız bar bizde ul	Sizde bir kız bizde oğul
Kızına kelgen javşu men..	Kızına gelen elçi ben

(Alimkulov ve Abdıramanov, 1994, s. 8)

2.2.1. Toybastar: Kazak folklorunda buna “toy bastav” da denilmektedir. Düğünlerde düğünün başında söylenen cırlardan biridir. Bu şiiri ağzı laf yapan asaba, ozan, şair sıfatına sahip birisi söyler. Düğüncü başı ilk sözlerini söylemeden önce, düğüne toplanan dünürleri, yakın akrabayı ve eş dostu genç çiftlerin selamlaması gerekir. Çünkü selam tanışmanın ilk adımıdır. “Selam veren sağlık, sıhhat verir, al selam güzelliği gör” Kazak atasözü derin anlamlar ifade eder. Düğünü şu şekilde başlatmak gerekir:

Kürmett konaktar, armansızdar	Hürmetli misafirler, şerefzadeler
Beriniz de esen- sav barmısızdar	Hepinize de esenliğe sağlığa kavuşunuz
Bir şanırak kosıldı ortamuzğa	Bir şanırak yapıldı ortamıza
Üzilmegen ömirdin jalğası bar.	Kesintisiz ömrün aldatması var
Kelin kelin toy jasav- ata destur-saltımız	Gelin gelin düğün yapmak- atalarımızın geleneği
Jaksılıktı tileymiz toyğa kelgen jalpımız.	İyiliği dileyelim düğüne gelen hepimiz
Jubaylardı ejelden kasterlegen halkımızı	Eşlere ezelden saygı gösteren halkımız

(Alimkulov ve Abdıramanov, 1994, s. 30)

2.2.2. Car-Car (Yar Yar): Kız uzatuv(kız çıkarma) toylarında örf- âdet ve geleneklerle ilgili söylenen cırlar düğünün ikinci günü delikanlı ve kızlar tarafından ak otağın önünde toplanılarak söylenir. Kazak folklorunda bu şiire “jar jar” denilir. Karşılıklı atışma şeklinde icra edilmektedir. Bu şiir ile yaban ele gidecek olan genç kız, arkadaşları ile vedalaşmış olur. Yeni çiftlere bundan sonraki yaşamların bereketli olması, ailenin ve çocuğun toplumsal yaşamdaki önemi, evlilikte kişilerin sorumlulukları bu şiirler üzerinden aktarılır. Jar-jar sözünün sık tekrarlanması “iki âşik”, “yeni evlenenler” anlamındadır (Kartaeva, 2014, s. 179).

Jigit	Delikanlı
Alıp kelgen bazardan	Pazardan satın alınan
Qara nasar, jar – jar – av!	İpek kumaş, yar – yar – ey!
Qara maqpal sävkele	Kara ipek başlığın
Şaşıñ basar, jar – jar – av!	Şaçını örter, yar – yar – ey!
Munda akem qaldı dep,	Burada babam kaldı diye
Qam jemeniz, jar – jar – av!	Merak etmeyin, yar – yar – ey!
Jaqsı bolsa qayın atañ,	İyi olursa kayınpederin
Orın basar, jar – jar – av!	Yerini tutar, yar – yar – ey!
Kız	
Esik aldı qara su,	Kapı önü kara su
Maydan bolsın, jar –jar – av!	Meydan olsun, yar – yar – ey!
Aq jüzimdi körgendey	Kendi yüzümü görecek
Aynam bolsın, jar – jar – av!	Aynam olsun, yar – yar – ey!
Qayın atası bar deydi	Kayın pederin var diyor
Bozbalalar, jar –jar – av!	Delikanlılar, yar – yar – ey!
Aynalayın äkemdey	Canım babacığım gibi

Qaydan bolsın, jar – jar – av!

Nerden olsun, yar – yar – ey

(Botabayeva, 2008, s. 39)

2.2.3. Sınsuv: Car car söylendikten sonra kızın yakın akrabayla vedalaşma ritüelinde söylenen şiirlerdir. Gelin yola çıkmadan yakın akraba herkesle, başta annesi ve babasıyla, akrabaları ve dayısıyla vedalaşırken sınsuv söylenir (Konratbayev, 1991, s. 51).

Jat jurttik bop baramın ösken elim, Yad ellere gidiyorum büyüdüğüm elim
Kir juvıp kindigimdi kesken jerim Çamaşır yıkayıp göbeğimi kestiğin yerim
Ata- ana, ağa- bavır, sinlilerim, Ata ana, abi dost, kız kardeşlerim
Kökeyimnen mengilik ketpes menin. Unutulmaz sonsuza dek kalbimdesiniz
Ak otavım tikken jer maydan Ak otağımın kurulduğu yer cephem olsun.

(Nusipokasulı, 2014, s. 392)

2.2.4. Betaşar: Düğüne katılanların önünde yüz açacak ozan, cırcı; jır söyleyerek genç gelinin yüzünü açar ve damadın anne, baba ve akrabalarıyla tanıştırma isini yapar. Geline doğruluğa, ahlaklı olmaya, saygılı olmaya davet eder. Gelinin yüzü açıldığı zaman gelinin iki tarafına iki elti oturur. Bunun amacı, kendisinden sonra gelecek gelinlere örnek olmasıdır. Bu şekilde eltiler arasındaki saygı da birbirine bildirilmiş olur. Çünkü “*Kelinnin betin kim aşsa sol ıstık / Gelinin yüzünü kim açarsa, o sıcak*” denilen sözde bu anlam gizlidir. Bu sırada gelinin kolundan tutan eltiler de gelinle beraber selam verip geline örnek olurlar. Genç gelinin hürmetlice eğilip selam vermesi çok kıymetlidir. Orada bulunanların hepsinin gözü gelinin üzerindedir. Gelinin nasıl selam verdiğine, terbiyesine dikkat ederler. Bazı bölgelerde yengeler de betaşar zamanında adı söylenen akrabalara selam verme zamanında örtü ucuna para asmaktadırlar. Bunu, yüzü açan kişi alır (Alimkulov ve Abdıramanov, 1994, s. 29-30).

Betaşar

Bet aşayın, al endi
Ahvalındı ayt kelin;
Buyırkpen kelin bul jerde
Üydegi kamnan kayt, kelin!
Tunik suday taza bop,
Jaksı joldı tap kelin!
Boyındı kirsiz taza kıl,
Jumurtkanday ak klelin!
Jaman joldan jırak bol,
Savsıskanday sak kelin!

Duvak Kaldırma

Yüz açayım şimdi de,
Ahvalini söyle gelin
Buyrukla geldin bu yere
Evinle ilgilenen a gelin
Berrak su gibi temiz ol
İyi yolu bul gelin
boyunu kirsiz temiz kıl
Yumurtadan ak gelin
Kötü yoldan ırak ol
Saksağan gibi dikkatli gelin

(Alimkulov ve Abdıramanov, 1994, s. 48-49)

2.2.5. Avşadiyar (Nasihah): Kız uzatuv toyunda (gelin ailesi tarafından yapılan düğün) evlenen gençlere güzel nasihatler veren, geline öğüt veren türküdür. Avşadiyarın birkaç şeklini Çin Kazakları kullanmaktadır. Günümüzde Kazakistan’da avşadiyar söylenmemektedir (Kartaeva, 2014:179). Birkaç türü olan avşadiyarın sanamak türü şu şekildedir:

Avşadiyar- bir bolar
Jamannın kónili kir bolar,
Ata- anasın sıylağan
Ak saltalı bi bolar.

Şiir hikaye bir olur
Kötü kişini gönlü kirli olur
Ane babasını özleyen
Ak kaftanlı bey olur

(Nusipokasulı, 2014, s. 394)

2.3. Jerlenüv/ Defin Folkloru

Defin folklorunun yapısı, oldukça girift ve zıtlıklarla doludur. Çünkü bu geleneğin temeli, yaşam olgusunun zıttı olan ölüm kavramıdır. Seyit A. Kaskabasov, mitik şuurda "ölü" ile "diri" arasında bir ayrım olmadığını, bu iki kavramın birlikte bir bütünlük teşkil ettiğini ifade eder (Kiyrabayev vd., 2008, s. 124-125). Kazaklarda defin merasimi, yas alametleri, matem tutma şekil ve âdetleri Göktürklerin ve Oğuzların gelenekleriyle büyük benzerlik gösterir. Kazaklarda cenaze defin işlemlerine, ölüyü ahirete yolcu etme manasına gelen "meyit uzatuv" denir (Ünal, 2008, s. 106). Kazaklarda ölen kişinin haberinin yakın akrabaya bildirilmesine "estirtüv" denilir. Ağzı laf yapan söz ustaları, ölen kişinin yakınlarına haberi ulaştırır, onları teskin eder. Kazak folklorunda "Jiyrenşe Karaşas Suluvdı Estirtüv, Şıngıska Şokan Ölimin Estirtüv" gibi derin psikolojik ve klasik estirtüv örnekleri vardır (Kenjeahmetulı, 2010, s. 143). Ölüm karşısında duyulan acıyı, ölen kişinin dünyadaki iyiliklerini anlatan şiirlere ise joktav adı verilir.

2.3.1. Joktav: Eski Türkçede sağı veya sav, matemname, mersiye veya halk arasında ağıt olarak bilinen ölü ve ölümlle ilgili söz veya şiirlere, Kazaklar arasında "joktav/yogtav" denir (Ünal, 2008, s. 111).

Joktav örneği şu şekildedir:

Karalı beldev belimde,
Azalı boldım jerimde.
Ataşım senen ayrılıp,
Üzildi mine belimde.

Karalı kemer belimde.
Üzüntülü oldum yerimde.
Babacığım seni kaybettim,
Kaygıyla üzüldü canım da.

(İsmail, 2002, s. 226)

3. Büyüsel Folklor

3.1. Bata (Dua): Bata, Arapça Fatiha sözünden (Fatiha-Fatiha-Fata-Bata) türemiş bir kelimedir. Kazak Türklerinde bata dilekleri içeriklerine göre "İhlas batası, ak bata, as batası, algıs batası" şeklinde türlere ayrılır. Alkış ve batarlar; halkın günlük yaşamının dışında edebî sözlü anlatımlar ile yazılı metinlerin içinde de sık kullanılan bir unsurdur (Kapağan ve Bacaklı, 2017, s. 737). Kazak düğünlerinde kız istemeden başlayarak gerçekleştirilen her ritüelde evliliğin saadeti için dua edilir.

Aş Batası

Astarına adaldık bersin,
Bastarına amandık berscin!
Bala- şağan bak kuşın
Otbasılarına jaksılık ensin!
Dastarkandarın mol bolsın

Yemek Duası

Nimetlerinize helallik versin
Başlarınıza sağlık versin
Çoluk çocuğunuz mutluluğa kavuşup
Ailenize iyilik girsin
Sofranız bol olsun.

(Nusipokasulı, 2014, s. 392)

Gelin, büyük otağın "bosağasına/eşiğine" basmadan sağ ayakla girip diz çöker ve üç kez selam veren geline kayınbabası "Köp jasa kırağım!/Çok yaşa yavrurum" diyerek dua eder. Ardından huyu güzel ve uysal olması için ocak dibindeki hayvan postuna oturtulur. Ocağa yağ atan gelin: "Ot Ana, May Ana, şapağatındı tiygize kör, jarılka!/ Ateş ana, Yağ Ana, merhametini göster, kolla!" der. Gelinin etrafını saran kadınlar ellerini ateşe ısıtıp "Ottay opalı bol!/ Ateş gibi vefâlî (veya merhametli, şefkatli) ol!" diyerek gelinin alınına ellerini değdirirler Alimkulov ve Abdıramanov, 1994, s. 18-19).

Verilen Hediye Aldıktan Sonra Yapılan Dua

Burama temir, sım temir

Burma demir, telli temir

Otka salsa janbasın	Ateşe atsa yanmasın
Suvga salsa batpasın	Suya salsa batmasın
Tenir bergen nesibe	Allah versin nasibini
Tepkilese ketpesin!	Eziyete gitmesin!
Avmin!	Amin!

(Alimkulov ve Abdiramanov, 1994, s. 118)

3.2. Teris Bata (Kargış): Batanın tersi olan kargışlara Kazak Türklerinde *teris bata* denilmektedir. Geleneğe aykırı davranışlar sergileyenlere karşı edilen avuç içi aşağı doğru tutularak yapılan bir dua çeşididir. Teris batanın babadan oğula geçeceğine inanılır ve bu yüzden halk arasında çok az kullanılır.

Kuday seni kor kılsın,	Hüda seni hor kılsın
Duşpanındı zor kılsın!	Düşmanındı güçlü kılsın
Jeteyin değende jer kılsın,	Yetmek üzereyken yerle bir etsin
Enbegindi sor kılsın	Emeğini haksız etsin
Baskan jerindi şöl kılsın,	Bastığın yeri çöl kılsın
Köz jasındı köl kılsın	Gözyaşını göl kılsın

(Nusipokasulı, 2014, s. 386)

Sonuç

Halk edebiyatı ürünlerinin en eski ürünler olması nedeniyle kadim dönemdeki örneklerinin nasıl ortaya çıktıkları ve hangi tür adlandırmalarıyla isimlendirildikleri kesin olarak belirlenememektedir. Milletlerin yaşadığı tarihî olaylar, coğrafya, dinî ve kültürel etkileşimler onun yaratıcılığını şekillendirir. Bu etkileşimler Türk soylu topluluklarda farklı türlerin oluşmasını sağlamıştır. Halkın yaşantısıyla yakın ilişki içerisinde olan türler toplumun ilkel dönemden modern döneme kadar olan yaşantısını, geleneksel aile ilişkilerini ve mitolojik algılarını da yansıtır. Örneğin temel geçim şartı hayvancılık olan Kazak toplumunda başta dört tülük/tüylü mal olmak üzere çobanlık mesleği ile ilgili törenlerin ve şiirlerin varlığı toplumsal yaşamda bu hayvanların önemini göstermektedir.

Geleneksel Kazak folklor ürünlerinin sözlü olması, ortaya çıktıkları dönemdeki örneklerinin günümüzde olduğu gibi türlere ayrılamamış olması ve bu türlerin doğup gelişme aşamalarının belirlenememesi bu ürünlerinin sınıflandırılmasında temel sorunlar olarak görülmektedir. Bu çalışmayla Kazak Türklerinin geleneksel folklor türleri Türklük bilimine tanıtılmaya çalışılmış ayrıca daha önce yapılan tasnif çalışmalarından da yararlanılarak yeni bir sınıflandırma denemesi gerçekleştirilmiştir.

Yılın belli mevsimlerinde sosyal yaşamın kurallarına göre düzenlenen, bir eğlence aracından daha çok asırlar boyunca sayısız neslin şuurunun bir yansıması olan geleneksel toylar geleneksel folklor türlerini oluşturmuştur. Bu toylarda söylenen Kazak halk şiir örnekleri düzenlenme zamanı ve amacına göre adlandırılmaktadır. Nevruz bayramı folkloru iyiliği, canlılığı, diri kalmayı; jarapazan yardımlaşmayı kımızmurındık toyu (yaz) eğlenceyi, hoşça vakit geçirmeyi; saban toyu (hasat) da şükürü temsil etmektedir.

Hayatın geçiş dönemi olarak adlandırılan doğum, evlilik ve ölüm Türk kültüründe bir eşik olarak kabul edilmekte ve buna uygun olarak da bu dönemlerdeki ritüeller halk şiir örnekleriyle desteklenmektedir. Kökü eskiye dayanan ve öğreticilik özelliği bulunan şiir örnekleri Kazakların hayatında önemli rol oynamaktadır. Kazak folklorunda insan hayatındaki önemli dönemler “geleneksel evlenme folkloru”, “çocuk folkloru” ve “geleneksel defin folkloru” bağlamında ele alınmıştır. Evlenme folkloru tür örnekleri bireyin olgunlaşmasını, sosyalleşmesini, gerçek anlamda yeni bir hayatın ve aile

düzeninin sağlanmasını genç kuşaklara öğretir. Beşik, çocuğun dış dünyanın kaosundan koruduğuna inanılan bir mekân olarak düşünüldüğünden Kazak folklorunda beşik ve beşik ile ilgili inanmalar, ezgiyle icra edilen beşik jırları günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Türk kültüründe ölümün bir son değil başlangıç olduğu inancı cenaze geleneğiyle ilgili şiirlerin icrasına yansımıştır. Gelenekle ilgili şiirlerin bazıları örf ve âdetlerle doğrudan ilişkili bazıları da eski inançlarla ilişkilidir. Bu şiirlerden “estirtüv”ün acı haberi duyurma “joktav”ın ise yaşanan acıyı paylaşma işlevi vardır.

Sonuç olarak halk edebiyatı ürünlerinin icracısı, dinleyicisi, ezgisi, ortamı ve yaratma zamanı gibi hususlar değerlendirilmeden halk şiirinde şekil ve tür meselesinin karmaşıklığı ortadan kaldırılamayacaktır. Türk dünyası karşılaştırmalı çalışmalara katkı vermek, aynı duygularla terennüm edilen benzer türlerin yanında tarihî ve siyasi ayrılıkları neticesinde ortaya çıkan farklı tür halk şiiri örnekleri üzerinde sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek için benzer sınıflandırma çalışmalarının ortaya koyulması bir zarurettir.

Kaynakça

- Alimkulov, B. ve Abdirahmanov, E. (1994). *Küyev Keltir, Kız Uza, Toyındı Kıl*. Almatı: Sanat Yayınları.
- Avezov, M. (2014). *Şığarmalarının Eluv Tomdık Tolık Jınağı*. C.14. Almatı: Davren Jibek Joluv Yayınları.
- Aydoğmuş, E. (2020). Kazak Ninnilerinden Örnekler. *Gazi Türkiyat*, 27, 85-100.
- Botabayeva, Z. (2008). *Kazak Halk Edebiyatı Aytısı / Giriş – Metin – Aktarma - Dizin*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Çınar, A. A. (2006). *Kazak Kültürü ve Edebiyatı Araştırmaları*. Muğla: Berke Ofset Yayınları.
- Çabdullin, M. (1996). *Kazak Halkının Avız Edebiyeti*. Almatı: Sanat Yayınları.
- İslamjanuli, K. (1996). *Tal Besikten Jer Besikke Deyin*. Almatı: Ana Tili Yayınları.
- İsmail, Z. (2002). *Kazak Türkleri*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Jusiopv, N.K. (2007). *Kazak Folkortanuv Ğılımı, XX. Ğasırdın Birinşi Jartısı*, Pavlodar.
- Kapağan E. ve Bacaklı, Y. (2017). Kazak Türklerinde Terbiye Edici Bir Unsur Olarak Alkış ve Batalar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 731-740.
- Kartaeva, T. (2014). Sır Bölgesi Kazaklarının Evlilik Törenleri Üzerine Bir Değerlendirme (19 YY. – 20. YY. Başları), *Millî Folklor*, 104, 167-179.
- Kaskabasov, S. (2014). *Tandamalı Kazaktın Halk Prozası*. C. 1. Astana: Foliyant Yayınları.
- Kenjeahmetulı, S. (2010). *Kazaktın Salt Destürleri men Adet Ğuruptarı*. Almatı: Atamura
- Kenzhalin, K. ve Yıldırım, İ. (2009). Kazak Edebiyatı Tarihi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 28, 81-85.
- Kiyrabayev, S. S. - vd. (2008). *Kazak Adebietinin Tarihi-Folklor Kezeni*. C.1. Almatı: Kaz Akademi Yayınları.
- Koç, K. vd. (2007). *Kazak Edebiyatı I*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Konratbayev, A. (1991). *Kazak Folklorunun Tarihi*. Almatı: Ana Tili Yayınları.
- Mamjanov, K. (2011). Balalar Folklorı. *Babalar Sözi Jüz Tomdık* (C. 72, s. 7-36). Astana: Foliyant Yayınları.

- Nerkiz, M. (2021). *Seyit Kaskabasov ve Kazak Folklor Çalışmaları*. Doktora Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Nusipokasulı, A. (2014). *Tal Besiktey Jer Besikke Deyin*. Almatı: Öner 21. Ğasır Yayınları.
- Nussipkhan, G. (2021). *Kazak Çocuk Folkloru*. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Sadırbayulı, S. (2020). *Kazak Halık Edebiyeti: Eki Tomdık Hrestomatiya*. Almatı: Kazak Üniversitesi Yayınları.
- Özdemir, A. (2015). Kazaklarda Jarapazan. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 40, 121-146.
- Tamir, F. (1998). *Kazak Türklerinin Edebiyatı*. *Türk Dünyası Edebiyatları*. Ankara: MEB Yayınları.
- Ünal, F. (2008). Kazak Türklerinde Defin Merasimi ve Aş Verme Geleneği. *Bilig*, 45, 103-130.